

Postawy rodzicielskie ojców a samoocena i styl radzenia sobie ze stresem córek w okresie wczesnej dorosłości

Parental attitudes of fathers and daughters' self-esteem and stress management style in the period of early adulthood

Małgorzata Weryszko^a, Natalia Kogut^b

^a Dr hab. Małgorzata Weryszko, prof. ucz.¹, <https://orcid.org/0000-0002-7690-9320>

^b Mgr Natalia Kogut¹, <https://orcid.org/0000-0001-7556-2559>

¹ Katedra Psychologii, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Abstract: The article addresses the issues of parental attitudes of fathers, as assessed in retrospect by their daughters, currently in the period of early adulthood, in the context of the women's self-esteem and stress management style. The aim of the research was to examine to what extent parental attitudes of fathers are correlated with the self-esteem of their adult daughters and the way in which they cope with difficult and stressful situations. It was assumed that fathers' attitudes related to autonomy and acceptance are positively correlated with a higher level of overall self-esteem and all its components, as well as with a more effective, task-based stress management style. On the other hand, negative attitudes, including rejection, over-protective, excessively demanding attitude and inconsistency, were assumed to be correlated with a lower level of overall self-esteem and all its components, as well as less effective, emotional and avoidance-based coping style in stressful situations. The study group comprised 100 women in their early adulthood.

Keywords: Daughters' self-esteem, daughters' stress management style, parental attitudes of fathers

Abstrakt: Artykuł podejmuje problematykę postaw rodzicielskich ojców w retrospektywnej ocenie ich córek znajdujących się w okresie wczesnej dorosłości w związku z ich samooceną i stylem radzenia sobie w sytuacjach stresowych. Celem przeprowadzonych badań było sprawdzenie, jak postawy rodzicielskie ojców w retrospektywnej ocenie ich córek wiążą się z samooceną dorosłych kobiet oraz na to, w jaki sposób podchodzą one do sytuacji trudnych, stresowych i jak sobie z nimi radzą. Założono, że postawy ojców związane z autonomią i akceptacją będą wiązać się z wyższym poziomem samooceny ogólnej jak i wszystkich jej komponentów oraz skutecznym stylem radzenia sobie ze stresem - stylem zadaniowym. Natomiast postawy nacechowane negatywnie, czyli odrzucenie, nadmierne ochranianie, nadmierne wymaganie i niekonsekwencja będą powiązane z niższym poziomem samooceny ogólnej i jej wszystkich komponentów, jak i mniej skutecznymi stylami radzenia sobie w sytuacjach stresowych - emocjonalnym i unikowym. Badaniami objęto 100 kobiet w okresie wczesnej dorosłości.

Słowa kluczowe: Postawy rodzicielskie ojców, radzenie sobie ze stresem córek, samoocena córek

Wprowadzenie

Zdaniem Sławomira Tykarskiego (2015, s. 393) córka „potrzebuje ojca, aby dorastać ze świadomością, że jest kochana przez pierwszego w jej życiu mężczyznę- ojca. Uczucie ojca jest dla niej sygnałem, że może być kochana również przez inne osoby. Dzięki ojcu uczy się, jak ludzie powinni ją kochać i szanować”. Ojciec pełni różnorodną rolę w życiu córki, poprzez oddziaływanie na sfery rozwoju takie jak sfera moralna, intelektualna, emocjonalna czy płciowa, a także na obszar socjalizacji, co przedkłada się na jej dorosłe życie (tamże).

Analiza badań psychologicznych oraz literatury przedmiotu pokazała odmienne wyniki badań co do istnienia i braku zależności między postawami ojca a ich związkiem z funkcjonowaniem dziecka w dorosłym życiu (por. Fecenec, 2008; Sabaj-Sidur, 2018; Wałęcka- Matyja, 2019). Przeprowadzone badania zweryfikowały tę rozbieżność, ukazując związek i znaczenie postawy rodzicielskiej ojca dla samooceny córki w wieku wczesnej dorosłości oraz dla jej stylu radzenia sobie ze stresem w sytuacjach trudnych.

1. Osoba ojca

Według Josh 'a McDowell i Norm 'a Wakefield (1993, s. 20-23) ojciec to „ktoś obecny na co dzień, ktoś, kogo obecność bardzo cieszy. Jest pierwszą osobą, do której biegnie się w niebezpieczeństwie, znajomym i bezpiecznym schronieniem – to ktoś, u kogo, niczym w bezpiecznej przystani, dziecko może w każdej chwili schronić się przed niebezpieczeństwem. Jest bliskim i serdecznym przyjacielem, radosnym towarzyszem, oparciem w trudnościach”. Autorzy akcentują rolę ojca jako przewodnika i doradcę dziecka oraz osobę, na której można polegać, która pokazuje prawdziwy obraz świata. Ponadto jest blisko dziecka i budzi jego zaufanie (McDowell, Wakefield, 1993).

Wioletta Ośkiewicz (2012), opisując pojęcie ojca i ojcostwa, zwraca uwagę na aspekt biologiczny, duchowy i prawny. Podstawą aspektu biologicznego są więzy krwi, tworzące się dzięki związkowi kobiety i mężczyzny, w którego wyniku rodzi się dziecko. Element duchowy ojcostwa wyraża się w osobowym spojrzeniu na człowieka. Natomiast z prawnego punktu widzenia ojcem jest ten mężczyzna, do którego dziecko jest przypisane prawnie (tamże).

Tomasz Sosnowski (2014) oprócz powyższych trzech aspektów ojcostwa, wyróżnia również aspekt pedagogiczny. Aspekt ten koncentruje się wokół próby określenia udziału ojca w opiece nad dzieckiem, a także w całym procesie wychowawczym, zabezpieczeniu warunków materialnych i przygotowaniu dziecka do uczestniczenia w kulturze. Aspekt pedagogiczny odnosi się do relacji między ojcem a dzieckiem i matką w procesie wychowania. Autor podkreśla, że pożądanym stanem jest taki, w którym relacje te mają charakter interakcji (tamże).

Tatiana Senko (2018) podtrzymuje stanowisko, które przemawia za tym, że ojcostwo opiera się w szczególności na duchowej więzi. Relacja ojca z dzieckiem jest obopólnie korzystna. Ojciec powinien zapewnić rozwój wszystkich członków rodziny. Autorka podkreśla, że zarówno rola kobiety jak i mężczyzny w rodzinie jest na równi doniosła, uzupełniają się one wzajemnie, wpływając na kształtowanie osobowości dziecka (tamże).

Anna Więclawska (2020, s. 8) pisze o ojcu, jako o osobie od której „zależą losy świata”. Autorka zwraca uwagę, że jeżeli brak jest ojca lub jego miejsce pró-

buje zastąpić ktoś inny „to powstanie luka, której nie da się odrobić ani zapęlić. Powstanie trwała wyrwa w osobowości wychowanka. Brak dobrego ojca w ogromnej mierze decyduje o wielu znanych patologiach społecznych”. Autorka pisze o ojcostwie jako o misji, powołaniu, któremu należy się szacunek (Więclawska, 2020).

Osoba ojca jest kształtowana przez fakt bycia mężczyzną oraz poprzez relacje z małżonką (Senko, 2018). W psychologii podkreśla się wagę zaistnienia dobrych relacji i więzi między małżonkami po to, by mogli być dobrymi rodzicami oraz dla poczucia bezpieczeństwa, prawidłowego rozwoju psychicznego i społecznego dzieci (tamże). Badania Małgorzaty Weryszko (2022) ukazały związek stylu sprawowanej przez ojców opieki rodzicielskiej z jakością ich relacji małżeńskiej. Na podstawie wyników autorka wyróżniła trzy grupy ojców: słabych, przeciętnych i dobrych, których niskie, przeciętne lub wysokie zaangażowanie ojcowskie jest związane odpowiednio z niskim, średnim lub wysokim zadowoleniem z małżeństwa (tamże).

1.1. Współczesny ojciec

Na przestrzeni czasu nastąpiła znacząca zmiana w zaangażowaniu ojców w trud wychowania dzieci (Olcoń – Kubicka, 2009). Kilkadziesiąt lat temu ojcowie byli bardziej bierni, nieobecni, a ich udział w wychowaniu opierał się głównie na byciu kimś, kogo dziecko powinno się obawiać, gdy zrobi coś niewłaściwie. Wzajemne relacje charakteryzował dystans, szacunek dla starszych, zasady i dyscyplina. Obecnie ojcowie aktywniej uczestniczą w wychowaniu dzieci, poświęcając im swój czas. Rodzica i dziecko łączą bliższe i bardziej poziome relacje (tamże).

We współczesnej rzeczywistości, kiedy rodzina posiada cechy zarówno rodzin tradycyjnych, nowoczesnych jak i ponowoczesnych (Biernat, 2014), istnieje potrzeba, aby określić na nowo rolę ojca w rodzinie (por. Weryszko, 2021). Biorąc pod uwagę aktywność zawodową kobiet, ich chęć do bycia równorzędnym partnerem życia zawodowego i prywatnego dla mężczyzny, uwypukla się potrzeba równego rozłożenia obowiązków w sprawowaniu opieki i wychowywaniu dzieci między małżonkami.

M. Olcoń- Kubicka (2009), opisując portret współczesnego ojca, stwierdza, że zapewnienie środków materialnych nadal jest podstawową funkcją ojca, jednak jako oczekiwanie stawia mu się bycie tatą dla dziecka. Główne kompetencje ojca to bycie uczestnikiem przygotowań do porodu, dbanie o higienę noworodka, spędzanie czasu głównie na zapewnianiu zabawy starszemu już dziecku, przez którą buduje swoją relację z nim, oraz branie udziału w decyzjach i rozmowach odnośnie wychowania. Ojciec nie zajmuje miejsca matki, a dołącza do niej w procesie wychowania dziecka (tamże).

Katarzyna Zielińska- Król (2013) zwraca uwagę na szereg zmian, które społeczeństwo odczuwa zwłaszcza od połowy wieku XX, w szczególności w zakresie ojcostwa i macierzyństwa. Autorka wskazuje, że te inne formy aktywności prowadzą się często do nazywania zmian mianem kryzysu. Jednak nie powinno rozpatrywać się ojcostwa jako tylko będącego w kryzysie, lecz jako ulegającego szeregowi zmian i będącego w procesie rewolucji, na podłożu której powstał termin nowe ojcostwo. Ojciec taki ma stać się czuły, zaangażowany w potrzeby rozwojowe dziecka i nie mieć problemu w nawiązaniu z nim kontaktu, a jednocześnie wypełniać obowiązki domowe i mieć czas na własne pasje, zamiast być ojcem patriarchę (tamże).

Takie przekształcenie roli ojca niesie nadzieję na docenienie roli ojca oraz większy udział mężczyzny w życiu rodzinnym, dla niego samego zaś czerpanie satysfakcji z relacji z dzieckiem. Badania pokazują, że duże znaczenie dla zaangażowania ojca w rodzicielstwo ma wsparcie i uznanie jego roli przez matkę dziecka (Fagan, Cherson, 2017; Yan i in., 2018; Gallegos i in., 2019). Może ono wynikać także z większej dojrzałości ojca oraz ze świadomości własnej roli w życiu dziecka (por. Dakowicz, 2014; Adamsons, Pasley, 2016).

1.2. Ojcostwo w kontekście relacji z córką

Zdaniem Joanny Grochal i Beaty Przyborowskiej (2000, s. 63) „pozytywne relacje między dzieckiem i ojcem są warunkiem stopniowego osiągnięcia przez dziecko dojrzałości społecznej”. Autorki kładą nacisk na uchwytą dla dziecka obecność ojca w rodzinie, a także na jego aktywny udział w procesie wychowania. Maria Braun-Gałkowska (2008) wskazuje, że

poprzez obecność ojca dziecko naturalnie uczy się funkcjonować w grupie społecznej. „Być ojcem to od początku umieszczać dziecko we właściwym kontekście społecznym, stawiającym większe wymagania niż kontakt z tylko jedną, kochającą osobą” (tamże, s. 180).

Dobry przykład miłości ojca i matki – coś najważniejszego, co rodzice mogą podarować swoim dzieciom – ma ogromny wpływ na ich wychowanie. A. Więclawska (2020) zwraca uwagę, że dziecko naśladuje wzorce, z którymi jest silnie związane emocjonalnie. Są to wzorce rodziców, dzięki którym uczy się jak postępować, jak okazywać miłość, oraz jak wartościować i oceniać. Dziewczynka przygotowuje się do bycia żoną poprzez przekazany jej wzór matki. Dzięki roli ojca kształtują się w niej poczucie odpowiedzialności, normy i wartości, emocjonalna stabilność oraz dobre przystosowanie do życia (tamże). Ojciec, jak pisze K. Pospiszyl (2007), ma wpływ na identyfikowanie się dziecka z posiadaną płcią oraz prezentowanie zachowań związanych z płcią. Także moralność jest cechą, na którą oddziałują postawy ojca. U dziewczynek wysoki stopień odporności na pokusy wiąże się z próbą dostosowania się do wysokich wymagań stawianych przez ojca (Sears, Rau i Alpert, 1965; za: Pospiszyl, 2007). Uczucia moralne rozwijają się szczególnie dobrze, gdy postawa ojca nacechowana jest czułością i łagodnością (Hoffman, 1971; za: Pospiszyl, 2007). Stosowanie kar cielesnych nie sprzyja kształtowaniu moralności uczuciowej. K. Pospiszyl (2007) zwraca uwagę, że ojciec oddziałuje również na rozwój umysłowy dziecka, poprzez wpływ zarówno na potrzebę osiągnięć jak i wyniki szkolne dzieci.

T. Senko (2018), opisując znaczenie jakie odgrywa ojciec w wychowaniu córki, zwraca uwagę, że ojcowie dający wsparcie i otuchę córce, będą kształtować je jako kobiety, które w dorosłym życiu osiągną sukces zawodowy i szczęśliwe życie w związku. Więż ojciec-córka zdaniem T. Senko (2018) może być bardzo silna, nawet silniejsza od więzi z matką, jednak nie jest ona automatyczna, należy ją zbudować. Ojciec jest pierwszym mężczyzną z jakim dziewczynka ma kontakt, jest wzorem, dlatego tak wiele od niego zależy – dalsze relacje z mężczyznami, dokonywanie wyborów czy sposób postrzegania świata. Córka niejako naśladuje zachowanie ojca, na przykład jego

umiejętność oceniania zdarzeń bez nadmiernych emocji. Ojciec kształtuje jej rozwój intelektualny, społeczny i emocjonalny. Autorka uwidacznia pozytywną zależność między docenieniem córki przez jej ojca, a jej przyszłym zdrowiem psychicznym (tamże).

Barbara Goulter i Joan Miner (1994; za: Pospiszyl, 2007) wyróżniają archetypy układu związków ojca z córką: nieobecny ojciec – tęskniąca córka, córka jako ofiara przemocy ze strony ojca, rozpieszczający ojciec – rozkapryszona córka, uporczywy mentor – słuchająca go córka, pechowy ojciec – chroniąca go córka i cierpiący ojciec – pastwiąca się nad nim córka.

Współczesna literatura i praktyka psychologiczna wskazują także ojców dobrych, zaangażowanych (por. Braun-Gałkowska, 2008; Weryszko, 2021).

Badanie Adriana Kurcbarta (2011) dowodzi, że kobiety posiadają inny niż mężczyźni obraz ojca. Różnice te dotyczyły badanych reprezentacji poznawczych ojca. Kobiety wyróżniała większa zasobność treści, które składały się na obraz ojca, a także bardziej rozbudowana struktura. Obraz ojca dla kobiet był w znacznym stopniu bardziej satysfakcjonujący niż dla mężczyzn.

1.3. Postawy rodzicielskie

Wyróżniono pięć postaw rodzicielskich, które opisują relację między rodzicem a dzieckiem. Są to: postawa akceptacji/odrzućcia, autonomii, niekonsekwencji, nadmiernego ochraniańia i nadmiernych wymagań (Plopa, 2008).

Postawa akceptacji wiąże się z bezwarunkową akceptacją dziecka jako osoby. Klimat rodziny służy swobodnej wymianie uczuć. Rodzice przekazują postawę ufności do świata i ludzi poprzez prezentację spontanicznych, otwartych, akceptujących zachowań wobec dziecka. Przebywanie z rodzicem daje poczucie bezpieczeństwa, wsparcia i jest ogólnie przyjemne. Rodzica cechuje wrażliwość na problemy, ale i na aspiracje dziecka. Dorosłe dziecko ma przeświadczenie, że rodzic czuł satysfakcję przebywając z nim w dzieciństwie i w czasie dorastania. Z perspektywy czasu rodzic jest oceniany jako udzielający wsparcia lecz nie narzucający się, mający autorytet (tamże).

Postawa odrzućcia wiąże się z brakiem poczucia akceptacji przez dziecko. Relacje z rodzicem są oceniane jako chłodne, pozbawione dialogu. Rodzic

nie daje szans dziecku na otwarcie się przed nim, zbliżenie czy opowiedzenie o problemach. Relacja jest nacechowana dystansem i odnoszeniem się do dziecka z poczuciem przewagi. Rodzic jest niechętny do emocjonalnego zbliżenia, oraz nie przejawia chęci zrozumienia potrzeb dziecka. Relacje mają charakter dość instrumentalny. Potrzeby materialne dziecka są zaspokajane. Dorosłe już dziecko ocenia, że to czy rodzic posiadał dziecko zdawało się być dla niego obojętne (tamże).

Kolejną postawą jest postawa nadmiernie wymagająca. Rodzic wymaga od dziecka bezwzględnej podporządkowania się. Rodzic stosuje zakazy i nakazy oraz kary, co blokuje dążenia do samodzielności. Nastolatek nie ma możliwości współdecydowania, decyzje rodzica są zawsze uważane za najlepsze, a sprzeciw jest nietolerowany. Rodzic w swojej ocenie nie bierze pod uwagę możliwości dziecka, a gdy dziecko nie spełniło jego wymagań jest traktowane arogancko, z nastawieniem punitywnym oraz krytykowane. Dorosłe już dziecko wspomina rodzica jako trudnego w kontakcie i chłodnego, ale jednocześnie nie traktuje go jako niekochającego, ponieważ ma przeświadczenie, że zależało mu na tym aby dziecko zostało „kims” (tamże).

Postawa autonomii odnosi się do rodziców, którzy rozumieją potrzebę autonomii swoich dzieci wzrastającą wraz z wiekiem. Wykazują tolerancję na popełnianie błędów. Rodzic zezwala na samodzielne rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji zgodnie z osiągniętym poziomem rozwoju. Rodzic potrafi uszanować potrzebę prywatności, posiadania tajemnic czy współdecydowania o różnych sprawach. Rodzic nie narzuca swojego zdania, także podczas kłótni, raczej skłania do refleksji. Rodzic jest wspierający, otwarty na wyrażanie opinii, także wykazuje swobodę w stosunku do wolnego czasu i nawiązywania nowych przyjaźni przez dziecko. Rodzic przejawia bardziej kategoryczne postępowanie, gdy zachowanie dziecka nie wpisuje się w reguły akceptowane w rodzinie (tamże).

Postawa niekonsekwentna cechuje rodziców nerwowych, ze zmiennym nastrojem, oraz niekonsekwentnych w swoich uczuciach, opiniach i decyzjach. To co rodzic odczuwa przenosi na stosunki w rodzinie. Rodzic, gdy wykazuje akceptację bądź

zaangażowanie w sprawę dziecka charakteryzuje się nerwowością, używa krzyku i deklaruje kary. Dorosłe dzieci oceniają takich rodziców jako kochających, lecz nie umiejących zapewnić spokojnego klimatu. Prowadzi to do zamykania się w sobie dzieci, nawet gdy nastrój rodzica akurat jest dobry. Dzieci wypracowują strategię obrony przed takim rodzicem. Szukają wsparcia i bliskości poza rodziną, lub wchodzą w koalicję z drugim rodzicem (tamże).

Rodzic prezentujący postawę nadmiernie ochraniającą zbytnio ingeruje w życie dziecka. Objawia się to chęcią, aby wiedzieć o dziecku wszystko oraz dawaniem rad w każdej sprawie. Rodzic odczuwa potrzebę opiekowania się dzieckiem, ponieważ jest przeświadczony, że bez jego pomocy dziecko sobie nie poradzi. Nadmierna troska o przyszłość dziecka jest przeszkodą w budowaniu jego własnej tożsamości. To nieświadomione zachowanie rodzica jest źródłem konfliktów, emocjonalnego dystansu, zamykania się w sobie, a także buntu dziecka (tamże).

1.4. Samoocena córki a osoba ojca

Udział ojca odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu poczucia własnej wartości i rozwoju akademickiego córki. Ojcowie, którzy interesują się życiem córki i aktywnie w nim uczestniczą mogą dzięki temu przyczynić się do tego, aby córka mogła poczuć się wartościową osobą i odnieść sukces w życiu akademickim (Zia, Malik, Ali, 2015).

Marta Luber (2021) opisuje relacje córki i ojca, która jest nacechowana akceptacją i miłością, jako taką, która niesie szanse dla córki na obiektywną autopercepcję, bez kompleksów. Córka afirmowana i rozumiana przez ojca, który kocha swoje dziecko, a krytykę wyraża konstruktywnie, wkracza w dorosłe życie ze zdrowym obrazem siebie oraz poczuciem wartości.

Badania podkreślają wagę roli rodziców, zwłaszcza ojców, wobec niezadowolenia z własnego ciała i powstawania nieprawidłowych wzorców żywieniowych u córek (Steinhilber, Rey, Harkins, 2020). Kobiety z wyższym poczuciem własnej wartości i otrzymujące wzmocnienia psychologiczne wykazywały większą satysfakcję z własnego ciała. Kobiety z wyższym poczuciem własnej wartości i wyznające wartości feministyczne deklarowały także istotnie

mniej liczbę nieprawidłowych wzorców żywieniowych. Konflikt w rodzinie był związany z większą liczbą nieprawidłowych wzorców odżywiania. Analizy wykazały, że zwiększone niezadowolenie z własnego ciała i zwiększone ryzyko zaburzeń odżywiania zmniejszają prawdopodobieństwo, że kobiety w swoich narracjach dotyczących komunikacji ojciec-córka podawały informacje o pośrednictwie i wsparciu ze strony ojca. Analiza danych narracyjnych ujawniła, że ojcowie odgrywają kluczową rolę w promowaniu upodmiotowienia córki, egalitarnej socjalizacji ról płciowych i zdrowego dobrostanu psychicznego (tamże).

Katarzyna Walecka-Matyja (2019) wnioskuje na podstawie własnych badań, że kobiety, które negatywnie oceniają postawy rodzicielskie ojców z przeszłości, uzyskują niższe średnie wyniki w zakresie samooceny (zarówno ogólnej, jak i szczegółowej) w porównaniu z kobietami o pozytywnej ocenie postawy ojca. Kobiety te prezentowały niższe wyniki w zakresie samokontroli, poczucia bycia kochanym, w aspektach obronnego wzmacniania samooceny, popularności, samoakceptacji oraz integracji tożsamości. Ojcowie prezentujący postawę autonomii i akceptacji determinowali ich wyższą samoocenę ogólną, kompetencje, samoakceptację moralną, popularność oraz integrację tożsamości (tamże).

1.5. Osoba ojca a radzenie sobie ze stresem

Opisując rodzinę w kontekście czynnika jakim jest stres Waldemar Świętochowski (2005) odniósł się do koncepcji rodziny jako systemu. O funkcjonowaniu rodziny decydują wszystkie jej komponenty, jak na przykład podsystemy, interakcje czy granice. Jako element decydujący wskazuje się parę małżeńską. Właśnie ten podsystem wyznacza wzorce adaptacji rodziny do sytuacji stresu.

Na tej podstawie można przypuszczać, że rodzice będą mieli wpływ na to, jak ich dzieci będą radziły sobie ze stresem. W odniesieniu do osoby ojca, Rebeckah L. Coley (1998) stwierdza, że dzieci radzą sobie lepiej w sytuacji stresu, jeżeli ojcowie są przy nich obecni. Badanie stylów radzenia sobie ze stresem w retrospektywnej ocenie postaw matek i ojców dowiodło, że takie postawy ojców jak: nadmierne

wymaganie, nadmierne ochranianie i niekonsekwencja hamują styl zadaniowy u kobiet (Plopa, 2008). Z kolei postawy akceptacji i autonomii wpływają pozytywnie na doświadczenia w tej sferze, w przeciwieństwie do postawy wymagania, niekonsekwencji i ochraniania (tamże).

Jennifer Byrd-Craven, Brandon J. Auer, Douglas A. Granger i Amber Massey (2012) ustalili, że interakcje ojciec-córka potencjalnie wpływają zarówno na poznanie społeczne, jak i reaktywność związaną z aktywnością osi podwzgórze-przysadka-nadnercza (HPA) (wydzielanie kortyzolu) na istotne czynniki stresogenne rozwojowo u młodych kobiet. Ich badania ukazały, że relacje ojciec-córka charakteryzujące się ciepłem, autonomią, wsparciem i strukturą, mogą zaprogramować oś HPA do umiarkowanej odpowiedzi na stresory życiowe przez cały okres rozwoju, a nawet w dorosłości. Mogą wpływać także na poznanie społeczne, w taki sposób, że podczas omawiania problemów społecznych ze znajomymi, kobieta będzie mniej skłonna do koncentrowania się na elementach problemu, które są niekontrolowane lub nieprzewidywalne, czyli na takich, które wywołują silną reakcję HPA. Sytuacja odwrotna będzie miała miejsce u kobiet, których relacja z ojcem charakteryzuje się odrzuceniem, chaosem i przymusem. Ojcowie tacy mogą przyczynić się do dysregulacji emocjonalnej i poznawczej w późniejszym okresie życia córki. Podczas omawiania problemów natury społecznej z rówieśnikami będą one skupiać się na elementach niekontrolowalnych, co przełoży się na silną reakcję HPA i wydzielanie kortyzolu (tamże).

2. Opis zastosowanych metod i sposobu zbierania danych

Niniejsze badanie zostało przeprowadzone za pośrednictwem Internetu, używając w tym celu arkuszy udostępnianych przez witrynę internetową Google. Badane wypełniały kwestionariusze w formie internetowej. Metody badawcze jakich użyto w niniejszej pracy badawczej to Kwestionariusz Retrospektywnej Oceny Postaw Rodziców (KPR-Roc), CISS Kwestionariusz Radzenia Sobie w Sytuacjach Stresowych oraz MSEI–Wielowymiarowy Kwestionariusz Samooceny.

W badaniu uczestniczyło 100 kobiet, które wyraziły dobrowolną chęć wzięcia udziału w anonimowym badaniu internetowym. Badanie zostało udostępnione w formie kwestionariusza internetowego na portalu społecznościowym, dlatego osoby badane, były również użytkowniczkami portalu Facebook. Wiek uczestniczek obejmował okres wczesnej dorosłości, jak piszą Barbara Harwas-Napierała i Janusz Trempała (2000) okres ten trwa od 20-23 do 35-40 lat.

3. Wyniki badań

3.1. Postawy rodzicielskie ojców w retrospektywnej ocenie córek a ich samoocena

W pierwszej kolejności przedstawiono korelacje pomiędzy pozytywnymi postawami rodzicielskimi ojców w retrospektywnej ocenie córek a ich samooceną w wieku wczesnej dorosłości (tabela 1).

Stwierdzono liczne, dodatnie, istotne statystycznie korelacje pomiędzy pozytywnymi postawami rodzicielskimi ojców a wymiarami samooceny ich córek. Postawa akceptacji koreluje dodatnio z samooceną w wymiarach: kompetencji, bycie kochanym, popularności, zdolności przywódczych, samokontroli, atrakcyjności fizycznej, witalności oraz integracji tożsamości. Postawa autonomii koreluje dodatnio z samooceną w wymiarach: bycia kochanym, popularności, zdolności przywódczych, samokontroli, samoakceptacji moralnej i witalności. Dodatkowo bliskie istotności są związki między autonomią a ogólną samooceną, oceną kompetencji, integracji tożsamości oraz obronnym wzmacnianiem samooceny. Najsilniejsza spośród omówionych korelacji zachodzi między postawą akceptacji a samooceną w wymiarze bycia kochanym.

Tabela 2 przedstawia korelacje pomiędzy negatywnymi postawami rodzicielskimi ojców ocenianymi retrospektywnie, obejmującymi wymaganie, niekonsekwencję i ochranianie a samooceną kobiet w wieku wczesnej dorosłości.

Stwierdzono liczne, ujemne, istotne statystycznie korelacje pomiędzy powyższymi negatywnymi postawami wychowawczymi ojców a wymiarami samooceny.

Tabela 1. Korelacje pomiędzy pozytywnymi postawami ojców a samooceną córek

Samoocena	Retrospektywna ocena postawy ojca			
	Akceptacja-odrzućenie		Autonomia	
	rho	p	rho	p
Ogólna samoocena	0,134	0,182	0,192	0,056
Kompetencje	0,223	0,026*	0,191	0,057
Bycie kochanym	0,400	<0,001***	0,361	<0,001***
Popularność	0,253	0,011*	0,218	0,029*
Zdolności przywódcze	0,243	0,015*	0,200	0,046*
Samokontrola	0,324	0,001**	0,294	0,003**
Samoakceptacja moralna	0,145	0,151	0,199	0,047*
Atrakcyjność fizyczna	0,248	0,013*	0,143	0,155
Witalność	0,366	<0,001***	0,316	0,001**
Integracja tożsamości	0,225	0,025*	0,174	0,084
Obronne wzmacnianie samooceny	0,153	0,129	0,191	0,057

rho – współczynnik korelacji rho Spearmana, p – istotność współczynnika korelacji rho Spearmana, *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

ny ich córek. Postawa wymagania koreluje ujemnie z: ogólną samooceną i samooceną w wymiarach: bycia kochanym, samokontroli, samoakceptacji moralnej, witalności, integracji tożsamości oraz obronne wzmacnianie samooceny. Postawa niekonsekwencji koreluje ujemnie z ogólną samooceną i samooceną w wymiarach: kompetencji, bycia kochanym, popularności, samokontroli, samoakceptacji moralnej, witalności, integracji tożsamości oraz obronnego wzmacniania samooceny. Postawa ochraniająca koreluje dodatnio z samokontrolą. Dodatkowo bliskie istotności statystycznej są ujemne związki między postawą wymagania a samooceną w zakresie popularności i między postawą niekonsekwencji a samooceną w zakresie atrakcyjności fizycznej. Natomiast bliski istotności statystycznej, dodatni związek zachodzi między postawą ochraniająca a samooceną w zakresie zdolności przywódczych. Najsilniejsza z omawianych korelacji (ujemna) zachodzi między postawą niekonsekwencji a samooceną w zakresie obronnego wzmacniania samooceny.

Tabela 2. Korelacje pomiędzy negatywnymi postawami ojców ocenionymi retrospektywnie a samooceną dorosłych córek

Samoocena	Retrospektywna ocena postawy ojca					
	Wymaganie		Niekonsekwencja		Ochranianie	
	rho	p	rho	p	rho	p
Ogólna samoocena	-0,268	0,007**	-0,361	<0,001***	-0,106	0,294
Kompetencje	-0,135	0,180	-0,277	0,005**	0,049	0,628
Bycie kochanym	-0,298	0,003**	-0,344	<0,001***	0,117	0,247
Popularność	-0,194	0,053	-0,225	0,024*	0,041	0,688
Zdolności przywódcze	-0,002	0,986	-0,108	0,284	0,183	0,068
Samokontrola	-0,218	0,029*	-0,350	<0,001***	0,232	0,020*
Samoakceptacja moralna	-0,275	0,006**	-0,365	<0,001***	-0,096	0,342
Atrakcyjność fizyczna	-0,046	0,652	-0,183	0,068	0,108	0,283
Witalność	-0,249	0,012*	-0,361	<0,001***	0,132	0,190
Integracja tożsamości	-0,208	0,038*	-0,279	0,005**	0,067	0,511
Obronne wzmacnianie samooceny	-0,241	0,016*	-0,384	<0,001***	0,026	0,795

rho – współczynnik korelacji rho Spearmana, p – istotność współczynnika korelacji rho Spearmana, *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

3.2. Postawy rodzicielskie ojców a styl radzenia sobie ze stresem u córek

Tabela 3 przedstawia korelacje pomiędzy pozytywnymi postawami rodzicielskimi ojców mierzonymi retrospektywnie a stylami radzenia sobie ze stresem kobiet w okresie wczesnej dorosłości.

Jak wykazał współczynnik korelacji rho Spearmana zachodzą istotne statystycznie, dodatnie korelacje między pozytywnymi postawami ojców a stylem radzenia sobie ze stresem skoncentrowanym na zadaniu i stylem skoncentrowanym na unikaniu, szczególnie w zakresie dotyczącym poszukiwania kontaktów towarzyskich. Dodatkowo zachodzi bliski istotności statystycznej, ujemny związek pomiędzy akceptacją i autonomią a stylem skoncentrowanym na emocjach. Postawa akceptacji i autonomii ojców koreluje dodatnio ze stylem skoncentrowanym na zadaniu oraz stylem skoncentrowanym na unikaniu i poszukiwaniu kontaktów towarzyskich. Najsilniejsza spośród omówionych korelacji zachodzi między postawą akceptacji a poszukiwaniem kontaktów towarzyskich. Postawy akceptacji i autonomii nie korelują natomiast ze stylem skoncentrowanym na emocjach oraz z angażowaniem się w czynności zastępcze.

Tabela 4 przedstawia korelacje pomiędzy negatywnymi postawami rodzicielskimi ojców obejmującymi wymagania, niekonsekwencję i ochranianie a stylami radzenia sobie ze stresem u kobiet w okresie wczesnej dorosłości.

Tabela 3. Korelacje pomiędzy pozytywnymi postawami ojca a stylami radzenia sobie ze stresem

Style radzenia sobie ze stresem	Postawa ojca			
	Akceptacja-odrzućenie		Autonomia	
	rho	p	rho	p
Styl skoncentrowany na zadaniu	0,254	0,011*	0,253	0,011*
Styl skoncentrowany na emocjach	-0,192	0,056	-0,177	0,078
Styl skoncentrowany na unikaniu	0,219	0,028*	0,218	0,029*
Angażowanie się w czynności zastępcze	-0,058	0,567	-0,002	0,983
Poszukiwanie kontaktów towarzyskich	0,329	0,001**	0,266	0,007**

rho – współczynnik korelacji rho Spearmana, p – istotność współczynnika korelacji rho Spearmana, *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Jak wykazał współczynnik korelacji rho Spearmana zachodzą istotne statystycznie, dodatnie korelacje między negatywnymi postawami ojców (wymaganiem i niekonsekwencją) a stylem skoncentrowanym na emocjach oraz między ochranianiem (nadmiernym) a stylem skoncentrowanym na unikaniu. Dodatkowo zachodzi bliski istotności statystycznej dodatni związek między niekonsekwencją a angażowaniem

Tabela 4. Korelacje pomiędzy negatywnymi postawami ojca a stylami radzenia sobie ze stresem

Style radzenia sobie ze stresem	Retrospektywna ocena postawy ojca					
	Wymaganie		Niekonsekwencja		Ochranianie	
	rho	p	rho	p	rho	p
Styl skoncentrowany na zadaniu	-0,089	0,379	-0,162	0,108	0,112	0,269
Styl skoncentrowany na emocjach	0,288	0,004**	0,364	<0,001***	0,005	0,963
Styl skoncentrowany na unikaniu	-0,073	0,473	0,013	0,899	0,198	0,048*
Angażowanie się w czynności zastępcze	0,089	0,380	0,182	0,070	0,095	0,347
Poszukiwanie kontaktów towarzyskich	-0,162	0,107	-0,154	0,126	0,197	0,050

rho – współczynnik korelacji rho Spearmana, p – istotność współczynnika korelacji rho Spearmana, *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

się w czynności zastępcze oraz między ochranianiem (nadmiernym) a poszukiwaniem kontaktów towarzyskich. Najsilniejsza spośród omówionych korelacji zachodzi między postawą niekonsekwencji a stylem skoncentrowanym na emocjach.

4. Dyskusja wyników

Uzyskane wyniki potwierdziły założenie, że postawy rodzicielskie ojca mają związek z samooceną i stylem radzenia sobie ze stresem córki w okresie wczesnej dorosłości. To, czy postawa rodzicielska ojca w ocenie córki była pozytywna—obejmowała akceptację i autonomię, czy była nacechowana negatywnie—prezentowała odrzucenie, nadmierne ochranianie, nadmierne wymaganie i niekonsekwencję okazało się predykatorem niektórych stylów radzenia sobie ze stresem, a także poziomu poszczególnych składowych samooceny u kobiet w okresie wczesnej dorosłości.

Badanie M. Plopy (2008) wykazało, że takie postawy ojców jak: nadmierne wymaganie, nadmierne ochranianie i niekonsekwencja hamują styl zadaniowy u kobiet. Badanie własne nie wykazało korelacji odnoszących się do powyższych związków. Jednakże uzyskano korelacje dodatnie między akceptacją i autonomią a stylem skoncentrowanym na zadaniu. Uzyskane wyniki nie są jednakowe, mimo to na ich podstawie można przypuszczać, że styl zadaniowy będzie z większym prawdopodobieństwem reprezentowany przez kobiety, które oceniały postawy ojców jako akceptujące i dające autonomię, natomiast nie będzie występował u kobiet, które oceniały ojca jako nadmiernie ochraniającego, nadmiernie wymagającego, niekonsekwentnego i odrzucającego.

Badanie własne wykazało także dodatkowe zależności między postawami pozytywnymi ojców a stylem skoncentrowanym na unikaniu i poszukiwaniem kontaktów towarzyskich. Można ten fakt tłumaczyć, tym że kobieta oceniająca ojca jako akceptującego, wspomina ojca jako takiego, który nauczył ją ufności do świata i ludzi (Plopa, 2008). Natomiast ocena ojca jako przejawiającego postawę autonomii, wskazuje na to, że ojciec pomagał córce w trudnej sytuacji, ukazując różne alternatywne sposoby postępowania i ich skutki, nie narzucając własnego zdania, a także okazywał wsparcie

(tamże). Na tej podstawie można przypuszczać, że kobieta może poszukiwać kontaktów towarzyskich, gdy napotka na stresującą sytuację, ponieważ postawa ojca nauczyła ją, że może zaufać drugiemu człowiekowi oraz liczyć na jego pomoc w postaci rady i wsparcia. Biorąc pod uwagę odwrotność akceptacji jaką jest odrzucenie, kobieta prawdopodobnie nie będzie uciekać się do stylu skoncentrowanego na unikaniu. Postawa ojca ukazywała córce, że nie angażuje się on w zrozumienie jej stanowiska, a ujawnianie swoich problemów i próba emocjonalnego zbliżenia będzie przyjmowana niechętnie (tamże). Przypuszcza się, że dorosła już kobieta może te doświadczenia przekładać na radzenie sobie w sytuacjach stresujących. Kolejną różnicą w wynikach przytoczonego badania, jest korelacja dodatnia między niekonsekwencją, nadmiernym ochranianiem i nadmiernym wymaganiem ojców a stylem skoncentrowanym na emocjach. Postawa niekonsekwentna cechowała ojca jako zmiennego nastrojowo, nerwowego i niepotrafiącego utrzymać spokojnego klimatu w domu rodzinnym. Natomiast postawa nadmiernie ochraniająca prezentowała ojca także jako pełnego emocji, obaw względem dziecka i ponadto utwierdzająca dziecko w tym, że samo sobie nie poradzi. Postawę nadmiernie wymagającą ukazywał ojciec, który także przekazywał silne emocje względem swojej córki, bywał arogancki, krytyczny z nastawieniem punitywnym (tamże). Wszystkie te postawy łączy fakt okazywania przez ojców trudnych emocji, można przypuszczać, że ma to związek ze stosowaniem stylu skoncentrowanego na emocjach przez córki w radzeniu sobie ze stresem. Ostatnim odmiennym wynikiem jest korelacja między postawą ochraniania a stylem skoncentrowanym na unikaniu. Ojciec prezentujący taką postawę, nadmiernie ingerował w problemy dziecka, próbując zawsze dawać dobre rady (tamże), co przypuszczalnie może się wiązać ze stylem unikowym w dorosłym życiu, ponieważ kobieta została przyzwyczajona do tego, że aktywności podejmowane w celu rozwiązania jej problemu są wykonywane przez innych, a nie przez nią samą, co może powodować, że skupia się ona na czynnościach zastępczych.

Wyniki jakie uzyskali Melanie H. Mellers, Susan T. Charles, Shevaun D. Neupert i David M. Almeida (2010) na podstawie badania przeprowadzonego przy użyciu ankiety telefonicznej na grupie 912 osób,

w wieku od 25 do 74 lat, przedstawiają zależność między opisem dobrej relacji z okresu dzieciństwa z ojcem a mniejszą emocjonalną reakcją na stresujące wydarzenia dnia codziennego w dorosłości. Taki związek został wykazany w grupie mężczyzn, natomiast nie występuje on w grupie kobiet. Potwierdza to wyniki powyżej przedstawionego badania M. Plopy (2008) oraz wyniki badania własnego, świadczące o braku związku między stylem skoncentrowanym na emocjach a pozytywnymi postawami ojca w retrospektywnej ocenie córki.

Badanie wykazało, że występują liczne, dodatnie, istotne statystycznie korelacje pomiędzy pozytywnymi retrospektywnymi ocenami postaw rodzicielskich ojców, a wymiarami samooceny ich córek. Im silniejsza postawa akceptacji, tym wyższa samoocena w wymiarach: kompetencji, bycie kochanym, popularności, zdolności przywódczych, samokontroli, atrakcyjności fizycznej, witalności oraz integracji tożsamości. Z kolei im silniejsza postawa odrzucenia, tym słabsze wyniki w wymienionych powyżej skalach samooceny. Im silniejsza postawa autonomii, tym wyższa samoocena w wymiarach: bycia kochanym, popularności, zdolności przywódczych, samokontroli, samoakceptacji moralnej i witalności. Dodatkowo bliskie istotności są związki między autonomią, a: ogólną samooceną, oceną kompetencji, integracji tożsamości oraz obronnym wzmacnianiem samooceny. Najsilniejsza spośród omówionych korelacji zachodzi między postawą akceptacji a samooceną w wymiarze bycia kochanym. Stwierdzono także liczne, ujemne, istotne statystycznie korelacje pomiędzy negatywnymi retrospektywnymi ocenami postaw (wymagania, niekonsekwencji i ochraniań) wychowawczych ojców a wymiarami samooceny ich córek. Im silniejsza postawa wymagania, tym niższa ogólna samoocena i samoocena w wymiarach bycia kochanym, samokontroli, samoakceptacji moralnej, witalności, integracji tożsamości oraz obronne wzmacnianie samooceny. Im silniejsza postawa niekonsekwencji, tym niższa ogólna samoocena i samoocena w wymiarach: kompetencji, bycia kochanym, popularności, samokontroli, samoakceptacji moralnej, witalności, integracji tożsamości oraz obronne wzmacnianie samooceny. Im silniejsza postawa ochraniająca, tym wyższa samokontrola. Dodatkowo bliskie istotności statystycznej są ujemne związki między postawą wymagania, a samooceną w zakresie popular-

ności i między postawą niekonsekwencji, a samooceną w zakresie atrakcyjności fizycznej. Natomiast bliski istotności statystycznej, dodatni związek zachodzi między postawą ochraniań a samooceną w zakresie zdolności przywódczych. Najsilniejsza z omawianych korelacji (ujemna) zachodzi między postawą niekonsekwencji, a samooceną w zakresie obronnego wzmacniania samooceny.

Jak podaje Marcin Domurat (b.d.; za: Fecenec, 2008) retrospektywna ocena postawy rodzicielskiej ojca nie ma związku z samooceną dorosłego dziecka, natomiast tylko ocena postawy matki posiada taki związek. Badanie K. Wałęckiej-Maty (2019) prezentuje odmienne wyniki, zaprzeczając tym samym braku występowania takiej zależności. Wskazuje, że negatywne retrospektywne oceny postaw ojców wiążą się z niższymi wynikami w zakresie samooceny i skal samokontroli, poczucia bycia kochanym, w aspektach obronnego wzmacniania samooceny, popularności, samoakceptacji oraz integracji tożsamości u kobiet w okresie wczesnej dorosłości. Ojcowie prezentujący postawę autonomii i akceptacji determinowali ich wyższą samoocenę ogólną, kompetencje, samoakceptację moralną, popularność oraz integrację tożsamości (tamże). Badanie własne w znacznym stopniu jest spójne z przedstawionymi powyżej wynikami. Najsilniejsza spośród korelacji dodatnich dotyczących akceptującej postawy ojca odnosi się do bycia kochanym i witalności, natomiast dla postawy autonomii jest to bycie kochanym. Bycie kochanym opisywane jest jako poczucie doświadczania wsparcia społecznego oraz korzystania z niego, poczucie, że jest się kochanym i akceptowanym, a także posiadanie zdolności do wyrażania swoich uczuć, okazywania ciepła innym i utrzymania bliskiego kontaktu z drugim człowiekiem (Fecenec, 2008). Ten aspekt jest związany z postawą akceptacji, ponieważ wydaje się, że ojciec taki akceptuje bezwarunkowo swoje dziecko, stwarza klimat do wyrażania uczuć oraz daje wsparcie (Plopa, 2008), co prawdopodobnie sprawia, że dziecko czuje się kochane. Ojciec pozwalający na autonomię dostarcza dużego wsparcia dla dziecka i rozumie jego potrzeby, co prawdopodobnie mogło przełożyć się na poczucie wsparcia społecznego jako ważnego komponentu bycia kochanym. Witalność odnosi się do poczucia bycia zdrowym i w dobrej

formie fizycznej, oraz bycia pełnym wigoru (Fecneć, 2008). Natomiast akceptacja rodzica odnosi się do wszystkich cech dziecka, zarówno tych pozytywnych jak i negatywnych (Płopa, 2008), co może przypuszczalnie przekładać się na poczucie akceptacji fizyczności córki przez ojca, a jej późniejszą samoocenę w tym aspekcie.

Dla negatywnych postaw ojca, najsilniejsze korelacje ujemne zostały wykazane między postawą niekonsekwencji a ogólną samooceną, byciem kochanym, samokontrolą, witalnością i obronnym wzmacnianiem samooceny. Postawa niekonsekwencji wiąże się ze zmiennością, nerwowością i krzykliwością rodzica. Dziecko zamyka się w sobie i poszukuje strategii radzenia sobie, takich jak poszukiwanie wsparcia poza rodziną czy wchodzenie w koalicje (tamże). Jak wykazało badanie własne to właśnie ta postawa była najsilniejszym czynnikiem obniżającym samoocenę córek w wielu aspektach. Jak pisze Jan Szałański (1989 za: Sabaj-Sidur, 2018) prawdopodobieństwo prezentowania niestabilnej samooceny posiadają osoby, które doświadczały sprzecznych komunikatów i zachowań poprzez niekonsekwentne wychowanie. Na stabilność samooceny wpływa pełna i dokładna wiedza o sobie oraz wyraźnie określony ideał własnej osoby, który jest możliwy do osiągnięcia. Osoba bierze także pod uwagę opinię innych o niej i informacje o skutkach jej postępowania. W sytuacji braku pewności, co do swojej wartości człowiek podejmuje działania o charakterze obronnym, a jego samoocena jest zagrożona (tamże).

Podsumowanie

Przeprowadzone badania dotyczące korelacji między retrospektywnymi ocenami postaw ojców a samooceną kobiet w wieku wczesnej dorosłości wykazały wiele istotnych zależności. Okazało się, że im silniejsza postawa akceptacji ojca, tym wyższa samoocena dorosłych córek w wymiarach: kompetencji, bycia kochanym, popularności, zdolności przywódczych, samokontroli, atrakcyjności fizycznej, witalności oraz integracji tożsamości. Z kolei im silniejsza postawa odrzucenia, tym niższe wyniki w wymienionych powyżej skalach samooceny. Im silniejsza postawa au-

tonomii, tym wyższa samoocena w wymiarach: bycia kochanym, popularności, zdolności przywódczych, samokontroli, samoakceptacji moralnej i witalności. Za bliskie istotności wykazano związki między autonomią a ogólną samooceną, oceną kompetencji, integracji tożsamości oraz obronnym wzmacnianiem samooceny. Okazało się, że im silniejsza postawa wymagania, tym niższe ogólna samoocena i samoocena w wymiarach: bycia kochanym, samokontroli, samoakceptacji moralnej, witalności, integracji tożsamości oraz obronne wzmacnianie samooceny. Z kolei im silniejsza postawa niekonsekwencji, tym niższa ogólna samoocena i samoocena w wymiarach: kompetencji, bycia kochanym, popularności, samokontroli, samoakceptacji moralnej, witalności, integracji tożsamości oraz obronne wzmacnianie samooceny. Natomiast im silniejsza postawa ochraniająca, tym wyższa samokontrola. Bliskie istotności statystycznej okazały się również ujemne związki między postawą wymagania a samooceną w zakresie popularności i między postawą niekonsekwencji a samooceną w zakresie atrakcyjności fizycznej. Wykazano ponadto bliski istotności statystycznej dodatni związek między postawą ochraniająca a samooceną w zakresie zdolności przywódczych. Najsilniejsza spośród omówionych korelacji dotyczących samooceny zachodzi między postawą akceptacji a samooceną w wymiarze bycia kochanym. Ujemna zaś między postawą niekonsekwencji a samooceną w zakresie obronne wzmacnianie samooceny.

W badaniach uzyskano także istotne korelacje między retrospektywnymi ocenami postaw ojców a stylem radzenia sobie ze stresem u kobiet w wieku wczesnej dorosłości. Okazało się, że im silniejsza postawa akceptacji i autonomii ojców, tym w większym stopniu córki stosują styl skoncentrowany na zadaniu oraz styl skoncentrowany na unikaniu i poszukiwaniu kontaktów towarzyskich. Im silniejsze odrzucenie, tym kobiety z mniejszym prawdopodobieństwem stosują styl skoncentrowany na zadaniu, na unikaniu oraz poszukiwaniu kontaktów towarzyskich, natomiast bliski istotności statystycznej jest związek ze stylem skoncentrowanym na emocjach. Uzyskano ponadto dodatnie korelacje między niekonsekwencją, nadmiernym ochraniającym i nadmiernym wymaganiem ojców a stylem skoncentrowanym na emocjach

oraz ochranianiem a stylem skoncentrowanym na unikaniu. Najsilniejsze z tych korelacji zachodzą między postawą akceptacji a poszukiwaniem kontaktów towarzyskich oraz postawą niekonsekwencji a stylem skoncentrowanym na emocjach.

Przedstawione wyniki badań poszerzają wiedzę psychologiczną na temat oddziaływań ojców na wybrane aspekty funkcjonowania psychologicznego

młodych kobiet. Wskazują, że postawy rodzicielskie ojców mają trwałe konsekwencje dla córek nie tylko w okresie dzieciństwa i adolescencji, ale także w dorosłości.

Wiedzę tę warto wykorzystywać w obszarze psychologii rodziny, systemowej terapii rodzin jak i w pracy z osobami o niskiej samoocenie lub nieefektywnym stylu radzenia sobie w sytuacjach stresowych.

Bibliografia

- Adamsons, K., Pasley, K. (2016). Parents' fathering identity standards and later father involvement. *Journal of Family Issues*, 37(2), 221-244.
- Biernat, T. (2014). Czy istnieje rodzina ponowoczesna? *Pedagogia Christiana*, 2(34), 183-195.
- Braun-Gałkowska, M. (2008). *Psychologia domowa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Byrd-Craven, J., Auer, B.J., Granger, D.A., & Massey, A.R. (2012). The father daughter dance: The relationship between father-daughter relationship quality and daughters' stress response. *Journal of Family Psychology*, 26(1), 87-94. <https://doi.org/10.1037/a0026588>
- Coley, R.L. (1998). Children's Socializations Experiences and Functioning in Single Mother Households The Importance of Fathers and Other Men. *Child Development*, 69(1), 219-230.
- Dakowicz, A. (2014). *Powodzenie małżeństwa*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Fagan, J., Cherson, M. (2017). Maternal gatekeeping: The associations among facilitation, encouragement, and low-income fathers' engagement with young children. *Journal of Family Issues*, 38(5), 633-653.
- Fecenec, D. (2008). *Wielowymiarowy kwestionariusz samooceny MSEI – polska adaptacja*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Gallegos, M.I., Jacobvitz, D.B., Sasaki, T., Hazen, N.L. (2019). Parents' perceptions of their spouses' parenting and infant temperament as predictors of parenting and coparenting. *Journal of Family Psychology*, 33, 542-553.
- Grochal, J., Przyborowska, B. (2000). *O wychowaniu człowieka*. Płock: Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica.
- Harwas-Napierała, B., Trempała, J. (2000). *Psychologia rozwoju człowieka. Tom 2*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kurcbar, A. (2011). *Psychologiczny obraz ojca w biegu życia*. Warszawa: Diffin.
- Luber, M. (2021). Relacja z ojcem jako filar kształtowania tożsamości. (W:) K. Salomon, K. Kutek-Sładek, B. Karcz (red.). *Teoretyczno empiryczne interpretacje tożsamości społecznej z uwzględnieniem perspektywy famiologii*, 87-102. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe.
- Mallers, M.H., Charles, S.T., Neupert, S.D., & Almeida, D.M. (2010). Perceptions of childhood relationships with mother and father: Daily emotional and stressor experiences in adulthood. *Developmental Psychology*, 46(6), 1651-1661. <https://doi.org/10.1037/a0021020>
- McDowell, J., Wakefield, N. (1993). *Zadziwiający wpływ tatusia*. Warszawa: Vocatio.
- Olcoń-Kubicka, M. (2009). *Indywidualizacja a nowe formy wspólnotowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Oskiewicz, W. (2012). Rola ojca w oddziaływaniach wychowawczych dziecka w rodzinie. *Pedagogika Rodziny*, 2(3), 99-106.
- Plopa, M. (2008). *Kwestionariusz Retrospektywnej Oceny Postaw Rodziców (KPR-Roc)*. Warszawa: VIZJA PRESS&IT.
- Pospizyl, K. (2007). *Ojciec a wychowanie dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Sabaj-Sidor, M. (2018). *Nadzieja na sukces i samoocena młodzieży a postrzeganie postaw rodziców*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Senko, T. (2018). Charakterystyka zachowań osobowościowych między ojcem a dziećmi w rodzinie. *Psychologiczne Zeszyty Naukowe*, 1, 11-33.
- Sosnowski, T. (2014). Pedagogiczny model ojcostwa- konstrukt teoretyczny. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 13(3), 56-73.
- Steinhilber, K.M., Rey, S., Harkins, D.A. (2020). Father-daughter relationship dynamics & daughters' body image, eating patterns, and empowerment: An exploratory study. *Women & Health*, 60(1), 1-12.
- Świętochowski, W. (2005). Kompetencje rodziny w radzeniu sobie ze stresem spowodowanym bezrobociem jednego z rodziców. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Psychologica*, 9, 41-53.
- Tykowski, S. (2015). Problemy psychologiczne kobiet jako skutek deficytu obecności ojca w dzieciństwie. *Studia Etckie*, 17(4), 391-404.
- Wałęcka-Matyja, K. (2019). Predykcja roli retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojca a perfekcjonizm i samoocena kobiet w okresie wczesnej dorosłości. *Psychiatria Polska*, 53(2), 325-339.
- Weryszko, M. (2021). *Jakość małżeństwa a styl pełnienia roli ojca*. Piotrków Trybunalski: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.
- Weryszko, M. (2022). Jakość ojcostwa u mężczyzn z małżeństwem o różnym poziomie satysfakcji. (W:) L. Bakiera (red.). *Rodzicielstwo w zmieniającym się świecie*, 135-152. Poznań: Wydawnictwo Nauk Społecznych i Humanistycznych UAM.
- Więclawska, A. (2020). *Panorama problematyki współczesnego ojcostwa*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Yan, J., Schoppe-Sullivan, S.J., Dush, K.M. (2018). Maternal coparenting attitudes and toddler adjustment: Moderated mediation through father's positive engagement. *Parenting*, 18, 67-85.
- Zia, A., Malik, A.A., Ali, M.A. (2015). Father and daughter relationship and its impact on daughter's self-esteem and academic achievement. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 4(1), 311-316.
- Zielińska-Król, K. (2013). Ojcostwo na początku XXI wieku – kryzys ojcostwa i „nowe” ojcostwo. *Rocznik Nauk o Rodzinie*, 5(60), 83-94.